

ISIM

ISSUE 32

25 AUGUST 2025

دوشنبه ۳ شهریور ۱۴۰۴

"EVERY MONDAY, A STEP TOWARDS
INVESTMENT KNOWLEDGE"

کمیسیون سرمایه‌گذاری اتاق بازرگانی اصفهان
(دوشنبه های سرمایه گذاری)

مهاجران ایرانی: حدود ۶ میلیون نفر، بالغ بر ۴ هزار میلیارد دلار سرمایه، و یک فرصت از یاد رفته

"آیا ایران می‌تواند از بزرگترین دارایی‌اش بهره‌بردار؟"

**IRANIAN IMMIGRANTS: ABOUT 6 MILLION PEOPLE,
OVER \$4 TRILLION, AND A FORGOTTEN OPPORTUNITY**

"CAN IRAN CAPITALIZE ON ITS GREATEST ASSET?"

Isfahan Chamber of Commerce, Industries, Mines and Agriculture (ECCIMA)

چکیده

مهاجرت ایرانیان در دهه اخیر به یکی از مهم‌ترین چالش‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور تبدیل شده است. بر اساس آخرین برآوردها، تعداد مهاجران ایرانی مقیم خارج از کشور در سال ۱۴۰۴ به نزدیک ۶ میلیون نفر رسیده است. این گروه، عمدتاً از نخبگان تحصیلکرده، مهارت‌مندان حرفه‌ای و کارآفرینان موفق تشکیل شده‌اند و دارای ثروت تجمعی تخمینی ۴,۲ هزار میلیارد دلار هستند — رقمی معادل ۱۲ برابر تولید ناخالص داخلی ایران در سال ۱۴۰۴.

در عین حال، شاخص‌های سرمایه‌گذاری داخلی در ایران در حال کاهش است و محیط کسب‌وکار با چالش‌های جدی از جمله عدم امنیت حقوق مالکیت، بوروکراسی بالا و نوسان سیاست‌ها مواجه است. در مقابل، کشورهایی مانند چین، ترکیه و هند با سیاست‌های هوشمند، مهاجران خود را به شریک توسعه تبدیل کرده‌اند.

این گزارش با تکیه بر داده‌های بین‌المللی (سازمان ملل، OECD، بانک جهانی) و تحلیل‌های داخلی (مرکز پژوهش‌های مجلس)، به بررسی الگوهای مهاجرت، پتانسیل سرمایه و دانش مهاجران، موانع جذب و راهکارهای استراتژیک تا سال ۱۴۰۴ می‌پردازد و پیشنهادهای عملیاتی برای تبدیل "فرار مغزها" به "بازگشت دانش و سرمایه" ارائه می‌دهد.

مقدمه

مهاجرت، پدیده‌ای با سابقه تاریخی طولانی، در عصر جهانی‌سازی و دیجیتال به یک جریان استراتژیک تبدیل شده است. این پدیده دیگر صرفاً جابه‌جایی جمعیت نیست، بلکه جابه‌جایی دانش، تجربه، شبکه‌های بین‌المللی و سرمایه است. ایران در دهه‌های اخیر شاهد افزایش چشمگیر مهاجرت تحصیلی و حرفه‌ای بوده است، به‌ویژه در بین جوانان تحصیلکرده و نخبگان علمی.

این گزارش به بررسی جامع این پدیده، با تمرکز بر پتانسیل جذب سرمایه و دانش مهاجران تا سال ۱۴۰۴ (۲۰۲۵) می‌پردازد و سیاست‌های لازم برای استفاده از این منبع بالقوه را پیشنهاد می‌کند.

روندهای مهاجرت ایران تا سال ۱۴۰۴

تعداد مهاجران ایرانی مقیم خارج از کشور:

۱۹۹۰: ۶۹۱ هزار نفر

۲۰۱۹: ۲,۷ میلیون نفر (سازمان ملل)

۲۰۲۴ (۱۴۰۳): ۵,۸ میلیون نفر

پیش‌بینی ۲۰۲۵ (۱۴۰۴): نزدیک ۶ میلیون نفر

جهت‌گیری جغرافیایی

بیش از ۸۶٪ مهاجران ایرانی در آمریکا، کانادا، آلمان، بریتانیا و سوئد ساکن هستند.

بیش از ۷۰٪ در دو قاره اروپا و آمریکا زندگی می‌کنند.

کشورهای عضو OECD مقصدهای اصلی مهاجرت تحصیلی و حرفه‌ای هستند.

شاخص خالص مهاجرت

از سال ۲۰۱۵ به بعد، شاخص خالص مهاجرت ایران منفی است.

در سال ۱۴۰۳، تقریباً ۸۵ هزار نفر خارج شده و کمتر از ۲۰ هزار نفر وارد شده‌اند.

ویژگی‌های جمعیتی و تحصیلی مهاجران ایرانی

سطح تحصیلات و مهارت

۹۶٪ از ایرانیان مقیم کشورهای عضو OECD در مشاغل با مهارت متوسط یا بالا فعالیت می‌کنند. (OECD, 2024)
بیش از ۷۰٪ دارای مدرک تحصیلی عالی (کارشناسی ارشد یا دکتری) هستند.
در آمریکا، ۵۶٪ از ایرانیان مقیم دارای مدرک کارشناسی یا بالاتر هستند — رتبه دوم در میان ۶۷ گروه مهاجر.

مهاجرت تحصیلی

تعداد مهاجران ایرانی با تحصیلات دانشگاهی:

۲۰۰۱: ۲۹۰ هزار نفر

۲۰۱۷: ۶۰۰ هزار نفر

۲۰۲۴: بیش از ۷۵۰ هزار نفر

حدود ۷۰ هزار دانشجوی ایرانی در سال ۱۴۰۳ در مقاطع تحصیلی عالی در خارج از کشور مشغول به تحصیل هستند.

(UNESCO, 2024)

مهاجرت جهانی: زمینه‌های بین‌المللی تا ۲۰۲۵

تعداد مهاجران بین‌المللی در جهان:

۲۰۲۰: ۲۷۲ میلیون نفر

۲۰۲۵ (پیش‌بینی): نزدیک ۲۹۰ میلیون نفر

اروپا (۸۲ میلیون) و آمریکای شمالی (۵۹ میلیون) مهم‌ترین مقاصد هستند.

۱۸۱ میلیون نفر (۶۲٪) از مهاجران جهانی در ۲۰ کشور توسعه‌یافته زندگی می‌کنند.

این نشان می‌دهد که مهاجرت تحصیلی و حرفه‌ای به سمت کشورهای با ثبات اقتصادی و اجتماعی است.

ثروت تجمعی مهاجران ایرانی برآوردهای ثروت

ثروت تجمعی ایرانیان مقیم خارج از کشور در سال ۱۴۰۴:
۴,۲ هزار میلیارد دلار (۴,۲۰۰ میلیارد دلار)
این رقم معادل:

۱۲ برابر تولید ناخالص داخلی ایران (۳۵۰ میلیارد دلار در ۲۰۲۵)
نزدیک ۴ برابر درآمدهای نفتی ایران در ۱۰۰ سال گذشته

منبع: تحلیل‌های مرکز پژوهش‌های مجلس، داده‌های بانک جهانی و برآوردهای سازمان ملل

تمرکز ثروت

ایرانیان مقیم آمریکا دارای دارایی‌هایی معادل ۲,۳ تا ۲,۵ هزار میلیارد دلار هستند.
در سال ۱۳۹۰، ایرانیان ساکن آمریکا حدود ۴۰۰ میلیارد دلار در بیرون از ایران
سرمایه‌گذاری کردند — رقمی معادل GDP ایران در آن سال.

ثروت تجمعی مهاجران ایرانی برآوردهای ثروت

ثروت تجمعی ایرانیان مقیم خارج از کشور در سال ۱۴۰۴:
۴,۲ هزار میلیارد دلار (۴,۲۰۰ میلیارد دلار)
این رقم معادل:

۱۲ برابر تولید ناخالص داخلی ایران (۳۵۰ میلیارد دلار در ۲۰۲۵)
نزدیک ۴ برابر درآمدهای نفتی ایران در ۱۰۰ سال گذشته

منبع: تحلیل‌های مرکز پژوهش‌های مجلس، داده‌های بانک جهانی و برآوردهای سازمان ملل

تمرکز ثروت

ایرانیان مقیم آمریکا دارای دارایی‌هایی معادل ۲,۳ تا ۲,۵ هزار میلیارد دلار هستند.
در سال ۱۳۹۰، ایرانیان ساکن آمریکا حدود ۴۰۰ میلیارد دلار در بیرون از ایران
سرمایه‌گذاری کردند — رقمی معادل GDP ایران در آن سال.

موانع جذب سرمایه و دانش مهاجران

عدم امنیت سرمایه‌گذاری

شاخص امنیت سرمایه‌گذاری در ایران (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۴): ۶,۱ از ۱۰
مهم‌ترین مشکلات:

عدم وفای به عهد در اجرای قراردادهای (امتیاز ۸,۷)

نفوذ و تبانی در معاملات دولتی (۷,۵۵)

عدم احقاق حقوق قانونی (۷,۵۲)

ضعف دیپلماسی اقتصادی

عدم وجود واحد ویژه ایرانیان خارج از کشور در وزارت امور خارجه
عدم تمرکز بر جذب سرمایه و دانش مهاجران در سیاست‌های خارجی

تجربه‌های بین‌المللی موفق

چین

پس از دهه ۱۹۸۰، با جذب سرمایه و دانش چینی‌های مقیم خارج (به‌ویژه در هنگ‌کنگ و غرب)، به سرعت در فناوری و صنعت رشد کرد. امروزه بیش از ۳۰٪ از شرکت‌های فناوری چین توسط بازگشتی‌ها تأسیس شده‌اند.

ترکیه

سیاست‌های تورگوت اوزال در دهه ۱۹۸۰:
A. وام دو برابر سرمایه‌گذاری برای بازگشتی‌ها
B. معافیت مالیاتی و تسهیل واردات تجهیزات
نتیجه: رشد صنعتی و صادرات به اروپا

هند

ایجاد وزارت امور هندیان خارج از کشور
ارائه ویزای ویژه و امتیازات مالیاتی
جذب سرمایه میلیاردی هندی در سیلیکون ولی

راهکارهای استراتژیک تا سال ۱۴۰۴

ایجاد صندوق جذب سرمایه مهاجران

- تأسیس صندوق توسعه ایرانیان جهان با تضمین بازگشت سرمایه
- ارائه معافیت مالیاتی برای سرمایه‌گذاری در بخش‌های اولویت‌دار (فناوری، انرژی، بهداشت)

شبکه‌سازی دانش و تخصص

- تشکیل شبکه ملی نخبگان ایرانی جهان
- ایجاد پلتفرم دیجیتال برای همکاری علمی و فناوری

اصلاح محیط کسب‌وکار

- افزایش شفافیت در اجرای قراردادها
- تأسیس دادگاه‌های تخصصی تجاری
- بهبود رتبه سهولت کسب‌وکار به زیر ۱۰۰ تا پایان ۱۴۰۴

تقویت دیپلماسی اقتصادی

- ایجاد واحدهای ویژه ایرانیان خارج از کشور در سفارتخانه‌ها
- برگزاری کنفرانس سالانه ایرانیان جهان برای جذب سرمایه و دانش

نتیجه‌گیری و پیشنهادات نهایی

مهاجرت ایرانیان دیگر یک پدیده جمعیتی ساده نیست، بلکه یک جریان انتقال سرمایه، دانش و شبکه‌های بین‌المللی است. ایران با داشتن یکی از متخصص‌ترین جمعیت‌های مهاجر جهان، فرصتی استثنایی دارد تا با سیاست‌های هوشمند، این جریان را از خروج به بازگشت تبدیل کند.

پیشنهادات کلان:

1. تغییر نگرش از "کنترل مهاجرت" به "جذب هوشمند سرمایه و دانش"
2. تأسیس نهاد ملی مدیریت سرمایه مهاجران تحت نظارت معاونت علمی ریاست جمهوری
3. اصلاح فوری شاخص‌های امنیت سرمایه‌گذاری و سهولت کسب‌وکار
4. استفاده از تجربه کشورهای موفق (چین، ترکیه، هند) به عنوان الگو

منابع

UNITED NATIONS, DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS (2024)

OECD INTERNATIONAL MIGRATION OUTLOOK (2024)

WORLD BANK, EASE OF DOING BUSINESS REPORT (2025)

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (گزارش‌های ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۴)

UNESCO INSTITUTE FOR STATISTICS (2024)

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (برآوردهای GDP)